

In beweging

kwartaalblad van de Christengemeenschap
Advent 2011

Engelen

In beweging

kwartaalblad van de Christengemeenschap
16e jaargang nr. 1, Advent 2011

Inhoud van dit nummer

Van de redactie 1
Sterrenmantel en hemelse kroon 1
Thema: Engelen 2
Serie: Op de groei 15
De geboorte van een nieuwe naam 18
Levensbericht 22
Kennismakingsinterview 24
Bestuur en instellingen 26
Berichten uit de gemeenten 30
Allerlei 31
Internationaal 32
Boeken 35
Aankondigingen 37
De gemeenten en hun geestelijken 38
Gestorvenen 39

Redactie

Nelle Amons, Bastiaan Baan, Jolanda van Dam,
Jos van Damme, Marianne de Nooi, Maria Rijkssen

Redactieadres

In beweging, p/a mw. J. van Dam,
Putterweg 64, 3851 GE Ermelo
tel. 0341-550606
e-mail: inbeweging@unica4.nl
Ook voor inlichtingen over abonnementen

Financiën en advertenties

Jos van Damme, tel. 0318-416079
e-mail: josvandamme@chello.nl

Druk

Drukkerij Modern, Bennekom

Kopijdata

Paasnummer 1 februari 2012
Pinksternummer 1 april 2012
Kopij graag aanleveren per e-mail
(inbeweging@unica4.nl).
De redactie behoudt zich het recht voor ingezonden kopij in te korten of niet te plaatsen.

Illustratie omslag: 'Gouden engel', Ewald Mataré (1956), Essen (D)

De Christengemeenschap in Nederland en Vlaanderen Adressen en tijden van diensten

M=mensenwijdingsdienst, K=zondagsdienst voor de kinderen, info: gezien onregelmatigheid navraag nodig.

Alkmaar, Oude Kanaaldijk 9, 1825 AT, 072-5613144
M zo 10, di 9, do 10, za info, K zo 9 (info)

Amsterdam, A.J. Ernststraat 869, 1081 HL, 020-6420769, bgg 6628346M zo 10, wo 9, do 10 (info), za 9 (info), K zo 9.30 (info)

Antwerpen, H. Consciencelaan 107, B-2640 Mortsel, 03-8305860, M zo 10, wo 7 (info), do 10 (info), vr 9.30, K zo 9.15 (info)

Arnhem, Brugstraat 5, 6811 MB, 026-3621769
M zo 10 (info), do 9.30 (info), K zo 9.30 (info)

Den Haag, Groot Hertoginnelaan 2, 2517 EG, 070-3634898, M zo 10.15, wo 10 (info), do 8 (info), vr 10.30 (info), K zo 9.30

Driebergen, Rijsenburgselaan 2a, 3972 EJ, 0343-517467, M zo 10.30 (info), do 9.30 (info), K zo 10 (info)

Eindhoven, Dorpsstraat 122, 5504 CV, Veldhoven, 040-2221009, bgg 2520498, M zo 9.30 of 10.45 (info), wo 9.30 (info), vr 9.30, K zo 10 (info)

Het Gooi, Veldweg 1, Bussum, 1404 CV, 035-5417957, bgg 6563160, M zo 10, do 10 (info), K zo 9.20 (info)

Groningen, Lauwersstraat 3, 9225 HD, 0592-347059, bgg 0594-659558, M zo 10.30 (info), do 10 (info), K zo 10 (info)

Leeuwarden, Droevendal 9, 8911 KK, 0594-659558
M zo 10.30 (info), wo 9.15 (info), K zo 9.45 (info)

Leiden, Vestestraat 49, 1077 GN, 071-5121459, bgg 020-6628346, M zo 10.30 (info), za 10.30 (info), K zo 10 (info)

Meppel, Catharinastraat 44, 7941 JG, 0522-452699 bgg 0521-578178, M zo 10.15 (info), K zo 9.45 (info)

Middelburg, Lange Noordstraat 62 (geen post-adres), 0118-591628, bgg 583352, M zo 10 (info), K zo 9.15 (info)

Rotterdam, Lumeystraat 33, 3039 ZN, 010-6652586, bgg 4612203, M zo 10.30, di 9.30, wo 9.30, vr 7.30, K zo 10

West-Brabant, Minckelersstraat 27 (geen post-adres), Breda, 076-5422983, bgg 5021945
M za 9.30 (info)

Zeist, van Tetslaan 4, 3707 KD, 030-6913868, bgg 6921173, M zo 10.30, di 8, wo 9, vr 10 (info), za 9, K zo 9.30

Zutphen, Badhuisweg 27, 7201 GM, 0575-541288, bgg 06-40717174, M zo 10.30, di 9.15 (info), do 9.15 (info), za 10 (info), K zo 10 (info)

Landelijk secretariaat: 070-3451506

Groot Hertoginnelaan 4

2517 EG Den Haag

E-mail: secretariaat@christengemeenschap.nl

Website: www.christengemeenschap.nl

Van de redactie

In de aanloop naar de Kersttijd draait de engelenindustrie op volle toeren. In winkels en op kerstmarkten zijn ze in alle soorten en maten te koop: kitscherige, banale of malle figuren, die engelen moeten voorstellen. Ieder jaar is het weer een verrassing, welke producten het gat in de engelenmarkt hebben weten te vinden.

Naast deze al te aardse producten bestaan voor veel mensen engelen alleen 'bij wijze van spreken': een primitieve vorm van geloof, dat voor de moderne atheïst allang achterhaald is. Voor de hedendaagse theologie is de wereld van engelen veelal een abstractie, een symbool dat naar transcendentie verwijst.

Bij het lezen van de artikelen van dit themanummer valt mij op, dat ervaringen met engelen veelal in het midden liggen tussen aards en abstract. Het is geen huis-, tuin- en keukenwereld, waarin je je met alledaagse begrippen kunt bewegen. Evenmin is het een afstandelijke wereld, waarin je je met abstracte begrippen kunt bewegen. Het is een verborgen wereld, die ontsloten kan worden met vertrouwen en openheid.

Bastiaan Baan

Sterrenmantel en hemelse kroon

In de kerk van Ptujka Gora in Slovenië is een middeleeuws houtsnijwerk te zien van een Madonna met kind. Boven haar hoofd houden twee engelen een gouden kroon vast. Haar blauwe mantel is uitgespreid en wordt gedragen door negen engelen. Onder de mantel vinden talrijke gelovigen bescherming. Het beeld wekt vertrouwen op.

De natuur herinnert ons aan dit beeld wanneer wij de ons omringende sterrenhemel gewaarworden. Het jachtige stadsleven biedt zelden gelegenheid om stil te staan bij de ingetogen stralende kracht van de sterrenwereld. Bovendien wordt haar licht door het stadslicht ver overstraald. Hoe overweldigend kan het dan zijn, wanneer wij de kans krijgen om 's nachts in de natuur de volle sterrenhemel waar te nemen. Deze werkt dan als een kosmische nachtblauwe mantel van vertrouwen, waar rust en stille stralende kracht vanuit gaat.

Wanneer deze stille kracht op ons gemoed inwerkt, dan kunnen eerbied en bewondering gaan groeien. Het vertrouwen ontstaat: de geestelijke wereld met haar inspiraties is altijd bij ons. Zo dragen wij mensen de sterrenhemel als lichtende kroon boven ons hoofd. Nemen wij deze sterrenkrachten van de hemelse hiërarchieën in onze gedachten op, dan kan ons denken met helderheid en ons hart met liefde vervuld worden.

Paul-Philippe Stevens

Thema: Engelen

In het themagedeelte van dit Adventnummer vertelt oud-kleuterleidster Marian van der Heide hoe kleuters de engelenwereld beleven. Redacteur Nelle Amons ging op zoek naar de verhouding die de moderne mens heeft tot de werkelijkheid van de engelen. De bijdrage van Rik ten Cate gaat over engelen in de kunst; als beeldhouwer die ondermeer zelf bronzen engelen maakt, een kolfje naar zijn hand. Tot slot plaatst Ton Besterveld (geestelijke in Zutphen) de engelhiërarchieën, zoals die klinken in de mensenwijdingsdienst in de Kersttijd, in de samenhang van het gehele jaarverloop.

Maar Juffie, dat weet ik toch!

door Marian van der Heide (gemeente Amsterdam)

Oud-kleuterleidster Marian van der Heide heeft uit de tijd waarin ze werkte aan de Geert Groote School in Amsterdam talloze herinneringen aan kinderen en gebeurtenissen, die haar duidelijk maakten dat de engelenwereld voor een kleuter vaak nog heel concreet ervaarbaar is.

Als het Advent was, kwamen er bij ons op school kinderen uit de vierde klas met zijn tweeën als engel verkleed in alle klassen het licht brengen. In het trappenhuis stond intussen een klas te zingen. Alle deuren van de lokalen stonden open, zodat je de muziek uit de verte zacht kon horen. Een hele stoere, ondeugende oudere kleuter uit mijn kleuterklas zei later tegen zijn moeder: "Ik weet wel dat die engeltjes kinderen uit de vierde klas zijn, maar op de trap heb ik wel de engelen horen zingen".

De wereld van de engelen is voor volwassenen niet meer zo vanzelfsprekend ervaarbaar. Deze wereld komt dichterbij als een baby je

aankijkt. Er komt je een onvoorwaardelijk vertrouwen tegemoet en een grote openheid. Als het kind dan naar je lacht, mag je even in de lichtwereld kijken waar de baby nog mee verbonden is. Ook voor kleuters is de hemel nog niet afgesloten, zoals het voorbeeld van het stoere, maar gevoelige jongetje uit de beschrijving van hierboven laat zien.

In het sprookje van Rozerood en Sneeuwwitje is de moeder nooit bang wanneer de kinderen in het bos zijn blijven slapen. En als de meisjes vlak naast een afgrond hebben geslapen, heeft een kind in een wit glanzend gewaad over hen gewaakt. Dan zegt de moeder: "Dat is de engel die op goede kinderen past". De engelen zijn bij kleuters nog dichtbij. Een jonge vierjarige kleuter zei eens tegen mij: "Ik weet nog hoe de hemel eruit ziet. Van toen ik een baby'tje was".

Als er in de kleuterklas een harmonische, vreugdevolle sfeer is, kunnen de kleuters actief opgaan in hun spel. In de scheppende fantasie ontstaat een stroom van spel, die einde-

Viktoria: "Als je feest viert, dan is het pas mooi - dan komen de engelen ..."

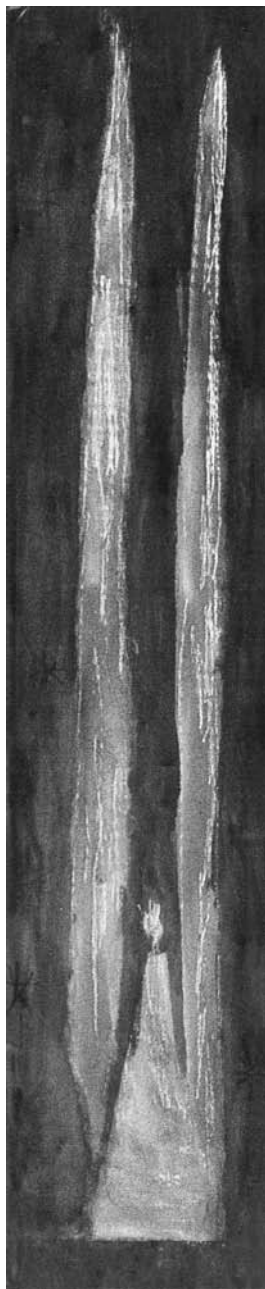
Finn: "De engelen vliegen door de mensen heen, omdat de mensen van de engelen houden."

Jonas (die voor hij in de kleuterklas kwam veel is geplaagd) zingt voor zijn poppen: "De engelen kijken niet graag uit het raam, ze redden liever mensen. Ze redden kinderen en arme mensen. De engelen zijn toch zo mooi. De engelen zijn toch zo goed, ze helpen je in de nood."

Uit: 'Der Engel - das bin ich', C. von Königslöw, Verlag Freies Geistesleben.

loos lijkt door te gaan. Als je dan goed luistert, kun je vaak opmerkingen horen, die aangeven dat ze nog met de hemel, de engelen, de gestorvenen in verbinding staan. Je moet goed opletten, want zo'n opmerking komt tussendoor in het spel gewoon even langs. Twee meisjes zijn op een klimrek aan het spelen. De oudste zit bovenop het rek, de jongste zit er onder. Het oudste meisje begint te vertellen. "En de moeder was gestorven en ze was in de hemel. Maar ze kon het kind op aarde zien". Dan is het alweer voorbij. Ook in tekeningen zijn vaak opmerkelijke dingen te zien. In de Adventtijd zijn veel engelen te zien. Maar het kan ook gebeuren dat een kind een engel tekent, die een kindje naar de aarde brengt en dat hoeft helemaal niet in de Kersttijd te zijn. Vaak is het dan zo dat er een broertje of zusje gaat komen en dat de moeder zelf nog niet eens weet, dat ze zwanger is. Er worden ook bruggetjes, ladders, bootjes getekend, die de verbinding tussen de hemel en de aarde weergeven.

Christiane von Königslöw, een Duitse kleuterleidster, heeft over de rijkdom in de kleuterwereld een prachtig boek geschreven: 'Der Engel dass bin ich'. Op de voorkant van het boek staat een kleutertekening van een engel met enorme vleugels. De opmerking 'de engel, dat ben ik' is van het kind, die deze tekening maakte. Christiane von Königslöw wijst

Nele: "De engel, dat ben ik!".
Uit 'Der Engel - das bin ich', C. von Königslöw, Verlag Freies Geistesleben.

erop, dat het in de pedagogische literatuur vooral gaat om wat kinderen niet kunnen. Zij beschrijft wat kinderen wel kunnen. Er staan veel kleurige kindertekeningen in het boek, ook foto's van spel. Je ziet een onuitputtelijke creativiteit.

Het is belangrijk om je te realiseren dat de ziel van de kleuter al rijk gevuld is en niet pas gevuld wordt als wij, volwassenen, met leerstof en informatie komen. Het is onze opgave om de kleuter de kans te geven zijn rijkdom naar buiten te laten stromen in spel, tekenen en creativiteit. Dat lukt als de sfeer goed is. Dan zie en hoor je wat er nog voor ervaringen zijn. "Wat dan uit de kinderlijke ziel naar buiten stroomt, spreekt een beeldrijke taal in de eindeloze vreugde van de scheppende fantasie", zegt Christiane von Königslöw.

Wat hier beschreven wordt, heb ik veelvuldig in mijn kleuterklas ervaren. Het kind is niet alleen voor de hemelse invloeden zo open. Ook onze gedachten, gevoelens en wilsimpulsen komen nog rechtstreeks bij hem binnen. Een kind had eens een erg lelijk speelgoedje mee naar school genomen. De kinderen mochten van mij met speelgoed van thuis even spelen en dan bewaarde ik het tot ze weer naar huis gingen. Thuis vertelt dit kind aan haar moeder (een collega van mij): "Juffie zei, geef hier dat rot ding". "Nou", zegt de moeder, "dat heeft juffie vast zo niet

gezegd". "Nee", zegt het kind, "dat zei ze ook niet, maar ze dacht het wel".

Ik heb ook verschillende keren meegemaakt, dat bij een kind een dierbare volwassene was gestorven. Dat de gestorvenen bij de engelen zijn, is voor kinderen iets vanzelfsprekends. Ik vertelde in zo'n geval een gedeelte van een verhaal, dat we in de Adventtijd altijd speelden. Het gedeelte dat ik dan gebruikte vertelt over hoe de sfeer in de hemel is, licht en warm. Het gaat over dansende en muziek makende engelen, die zingen, fluiten en bazuïnen. De mensen die aan de hemelpoort aankloppen, de gestorvenen, worden in deze wereld opgenomen, nadat ze hebben verteld wat ze op aarde hebben gedaan. Daar heeft

de gestorvene van dat kind dan ook een plaats in. Een keer toen ik dit verhaal verteld had, keek het kind waarvoor het verhaal bedoeld was mij met grote ogen aan en zei: "Maar juffie, dat weet ik toch!".

Als het kind schoolrijp wordt aan het eind van de kleuterperiode, gaat het vaak door een moeilijke periode. Een jongen van zes jaar zegt op een avond tegen zijn moeder: "Ik vind er hier niets meer aan. Ik wil terug naar God. Ik kan de engelen niet eens meer zien".

Dit zijn een aantal voorbeelden uit de wereld van de kleuter. Ieder kan daar zeker veel ervaringen aan toevoegen. Het stemt dankbaar als je getuige mag zijn van de rijkdom van de kleuterwereld.

Op zoek naar engelervaringen in deze tijd

door Nelle Amons (gemeente Driebergen)

De engelenwereld is oneindig groot en complex. Er is één groep engelen, die dichtbij de mens staat, waar ook de beschermengelen of lotsengelen deel van uitmaken. Deze maken zich soms kenbaar, bemerkbaar en er zijn mensen die hen in hun leven betrekken, zelfs in onze tijd. Daarnaar ging ik op zoek. Een impressie van de zoektocht naar wat ik nu maar gemakshalve 'engelervaringen' noem, wil ik graag met u delen.

De Finse symbolist Hugo Simberg (1) die omstreeks de vorige eeuwwisseling leefde, gaf in zijn schilderijen en op zijn fresco's weer wat er in hem omging. Zijn 'taal' werd echter door vrijwel niemand begrepen. Ook zijn intrigerende schilderij met de titel 'Gewonde engel' roept onmiddellijk de vraag op wat hij met dit werk wil zeggen. Mij doet de voorste drager aan de dood denken, door zijn zwarte kleding en zijn strak naar voren gerichte blik. Terwijl de andere, in het bruin geklede jonge man, die bozig opzij blikt, me een gewoon mens van deze tijd lijkt. 'Heeft Simberg hier de mens, ons, in drie verschijningsvormen geschilderd?' vraag ik me af. 'De mens als ter aarde gestorte gewonde engel met verbon-

den ogen, die blind is en niet (meer) kan vliegen, als sterfelijk lichaam én als zielenmens?'

Vragen komen ook op bij Wim Wenders, een Duitse filmregisseur, als hij in de tachtiger jaren van de vorige eeuw een film wil maken over goede wezens, over engelen. Wanhopig vraagt hij zich af: 'Hoe moet een engel uitgebeeld worden? Hoe ziet hij er uit? Hoe neemt hij de mens en de wereld waar? Wat ziet hij, wat hoort hij?' Toch lukt het hem een vorm te vinden en in 1986 brengt hij de film "Der Himmel über Berlin" uit, die de wederwaardigheden vertelt van de engel Daniël, die besluit mens te worden omdat hij wil weten wat het betekent 'mens te zijn en op een vrouw verliefd te worden'. Het is veelzeggend

'De gewonde engel', Hugo Simberg (1903), Ateneum Helsinki

wat Daniël uitspreekt als hij één nacht is samen geweest met zijn geliefde Marion: "We hebben geen sterfelijk kind verwekt, maar een onsterfelijk gemeenschappelijk beeld, dat mij bij het sterven zal begeleiden. Daarin zal ik geleefd hebben. Pas de verwondering over de man en de vrouw heeft mij tot mens gemaakt." De film laat ook zien wat een engel kan bewerken vanuit de 'hemel' en hoe zijn gevoelens daarbij zijn: hij helpt de dodelijk gewonde motorrijder bij het terugkijken op zijn leven, bevrijdt de vertwijfelde uit de duivelskring van zijn malende gedachten, maar is bedroefd als hij de zelfmoordenaar niet verhinderen kan suïcide te plegen.

Weer op een andere wijze voert Harry Mulisch engelen op in zijn bekende boek 'De ontdekking van de hemel', namelijk als orga-

niseerders van het lot van de personages die in het boek een rol spelen.

Wat is een engel?

Waar kunnen we engelen ontmoeten?

Schilderij, boek en film tasten ieder op hun eigen wijze de vraag af wat een engel is, waarin hij van een mens verschilt en hoe hij wil worden geschilderd, uitgebeeld of beschreven. Het is bekend dat vroeger de mensen niet alleen een weten hadden omtrent de engelen, maar zelfs met hen leefden. Dit weten is grotendeels verloren gegaan.

Eén ding weten we: een engel heeft geen materieel lichaam zoals wij, je kunt hem met je gewone zintuigen niet waarnemen. Je kunt wel een vermoeden krijgen van wat je het 'fysieke lichaam' van engelen zou kunnen

noemen, wanneer je door de sfeer in bepaalde landschappen, door heel karakteristieke weertypen of andere wonderbaarlijke verschijnselen zoals de regenboog geraakt wordt en beseft: dit kunnen aardse krachten alleen niet hebben laten ontstaan. Hier zijn andere, bovenaardse krachten aan het werk geweest of ze werken hier nog. Ook als we kijken naar onze levensloop kunnen we het gevoel krijgen, dat we het niet allemaal alleen doen, maar dat het vaak lijkt of we geleid worden. Toch zeggen de meeste mensen en zeker de wetenschap: engelen bestaan niet, ik kan alleen realiteit toekennen aan wat ik met mijn gewone zintuigen kan waarnemen.

Er zijn veel kunstenaars, ook moderne, die engelen beeldhouwen of schilderen. De engelen worden dan uitgebeeld in dunne witte kleding met twee grote vleugels, die vastzitten op de rug, een plek die wij mensen met onze naar voren gerichte ogen niet bij onszelf kunnen zien, die voor ons verborgen is. Die plek is een soort geheime plek, we kunnen er met onze handen ook bijna niet bij. Ik waag het de vraag te stellen of wij zelf misschien op die plek onzichtbare 'vleugels' hebben, die nog in statu nascendi, dat wil zeggen nog niet geboren zijn.

De engel die het dichtst bij ons staat, die vaak beschermengel genoemd wordt, leeft in diepe verbondenheid met ons, met ons lot. Hij probeert het beste dat wij in ons hebben, in ons wakker te roepen. Ons dagelijks gedoe blijft min of meer duister voor hem, maar hij neemt wel de gedachten en zielenstemmingen waar, die wij in de fysieke wereld ontwikkelen. Als wij ons bezighouden met spirituele en religieuze vragen, ontsteken wij als het ware licht in de donkere ruimte achter onze rug waardoor wij zichtbaar worden voor hem.

's Nachts wanneer wij vrij zijn van ons fysieke lichaam vertoeven wij in de wereld waar we geestelijke wezens kunnen ontmoeten, dus ook onze eigen lotsengel. Neem je dat reëel, dan zou je, als je een probleem of een dringende vraag hebt, die voor het slapen gaan aan de engel kunnen voorleggen met het ver-

trouwen dat er – wellicht in een vorm die je niet verwacht – een antwoord komt. Soms als een ingeving, soms in een ontmoeting of door de troost die je plotseling ervaart tijdens een wandeling in de natuur. Het is echter niet gemakkelijk je vraag 's avonds werkelijk los te laten, want dat vraagt van je, je ziel te openen voor wat hogere wezens daar in willen leggen. Dat is een gebaar dat we in de mensenwijdingsdienst iedere keer kunnen oefenen, maar dat ons in het gewone leven vaak pas lukt als we het echt niet meer weten.

In onze tijd

Ook in onze tijd zijn er nog mensen die de engelenwereld waarnemen. Toen de arts H.C. Moolenburgh in 1982 begon met zijn onderzoek naar engelenervaringen, door aan vierhonderd van zijn patiënten na afloop van het consult te vragen: "Hebt u ooit in uw leven een engel gezien?", schokte deze vraag de mensen. In de 20e eeuw naar engelen vragen? Sommigen vertelden hem over ervaringen in een geheimzinnige wereld, die – aldus Moolenburgh – net om de hoek van de onze ligt. Ervaringen van hemelse muziek, troost, warmte, omhuld worden in ogenblikken van existentiële nood en reddingen 'op het nippertje' door onzichtbare wezens. Maar er waren ook verhalen over verschijningen van engelen, die omhuld door een groot licht aan mensen waren verschenen, ook bij klaarlichte dag, vaak wanneer zij meenden te moeten sterven. Er kwamen zoveel reacties bij hem binnen na het verschijnen van zijn eerste boek (2), dat er een tweede boek (3) volgde waarin hij een selectie uit die 'engelenpost' publiceerde.

Ervaringen met engelen blijken dus niet gek of ongewoon, maar de meesten van ons hebben dergelijke ontmoetingen niet of zijn er niet wakker voor. Wij spreken van toeval of ingeving of wonder of synchroniciteit en vragen ons gewoonlijk niet af, of zich daarin een wezen manifesteert, laat staan dat we onderzoeken wat voor wezen.

Niettemin zijn er ook in onze tijd vrij veel mensen die het bestaan van engelen heel concreet

nemen in hun dagelijks leven en in hun werk. Bijvoorbeeld Hans Stolp (4), die verschillende boeken over engelen schreef en Margreet Salet (6), aan wie engelen verschenen, en die met haar krijttekeningen hun verschijning zichtbaar maakte. Recent baarde ook Lorna Byrne (7) veel opzien met haar twee boeken en haar lezingen waarin zij vertelt wat zij sinds haar kindertijd ervaart in haar omgang met engelen en andere geestelijke wezens. De engelenboekjes met tekst van Christa Spilling-Nöker, geïllustreerd met prachtige engelafbeeldingen van Chagall (8) zijn voor velen én mezelf soms erg troostrijk. Deze herfst is er zelfs een tentoonstelling van werk van Brigitte Beck (9) in Cultureel Centrum Orion in Rotterdam (www.ccorion.nl), die zich laat inspireren door de engelenwereld. Zij zegt daarover: "De engelen lieten zich door mij schilderen, ze verschijnen niet zoals ze zijn, maar zoals de zienden ze kunnen zien". Navraag in mijn directe omgeving bracht me in aanraking met Jaap van de Weg, arts voor psychosomatiek en ontwikkelingsvragen, waarmee ik een gesprek had over zijn werkwijze en met een oude dame, die ik graag eerst aan het woord laat.

"Ik ben van 1921, ik was enig kind in een katholiek gezin en ik beleefde mezelf als een eenzaam, zoekend, dwarrelend wezen. In de oorlog, toen ik begin twintig was, was ik op dansles. Daar verdween toen een vriendje, die in Duitsland moest gaan werken. Ik voelde me in die tijd mede daardoor wanhopig, psychisch aan de grond. Op een keer kreeg ik toen plotseling een warm, omhuld gevoel, alsof een stem tegen me zei: 'Toe maar, het komt wel goed'. Ik was bekend met Engelbevaarders, omdat dat in de katholieke kerk een begrip is. Ik las in bed de Bergrede en ik herinner me, dat die tekst me recht in mijn hart trof alsof Jezus tot me sprak. Dat droeg me verder. In de kerk kwamen in de liturgie de engelen ook weer terug, die was ik wat kwijt geweest. Ik ben ongeveer twintig jaar Trappistines geweest en deze tijd heeft me sterk gevormd.

Later heb ik de antroposofie en de Christengemeenschap leren kennen en dat heeft geleid tot veel gesprek met mezelf, tot zelfonderzoek met name met betrekking tot mijn verhouding tot anderen. Ik praat altijd met de engel, zelfs met Jezus. Ik beleef de engel als een liefdevolle aanwezigheid. En als ik de loop van het leven overlaat aan mijn engel, loopt het op rolletjes. Dan kan het gebeuren dat hij zorgt voor een ontmoeting, een plotseling wonder. Nu ik zo oud ben en niet meer zo afgeleid word door uitgangetjes, leef ik sterker met de engelen en ook met de overledenen."

Licht ontsteken

Toch geven de engelen ons niet alleen, zij hebben ook voeding nodig van ons en wachten er op dat wij ons voor hen openen, dat wij het licht aansteken in de verborgen en donkere ruimte achter ons en dat we de nacht in gaan, voorbereid op de ontmoeting met hen. Hoe steken wij dat licht aan? Hoe oefenen wij ons meer bewustzijn te krijgen van hun aanwezigheid? Jaap van de Weg zegt daarover:

"Om de wereld van de engelen waar te nemen zijn andere, nieuwe zintuigen nodig, die zich kunnen openen wanneer we stilstaan bij gevoelens als geraaktheid, dankbaarheid, verlangen, maar ook eerbiedige vrees, zoals de herders ervoeren in de kerstnacht. Door bijvoorbeeld het gevoel van diepe geraaktheid word je innerlijk stil. Dan kun je je afvragen: Wat heeft mij geraakt? Wie, welk wezen heeft mij geraakt, heeft deze werking op mij gehad? Verlangen is ook zo'n gevoel. Verlangen is een grote kracht, die je opent voor de niet-zintuiglijke wereld. Verlangen is groter dan begeerte of wensen en tilt je boven jezelf uit. Je kunt dan gewaarworden naar wat of naar wie je verlangt. En soms waarnemen, dat dat wezen naar je toe komt, bij je is.

Leef je met de hypothese dat er een wezen is dat je leven stuurt, dan kun je op het toeval letten, op de onverwacht gelukte handelingen, op de wonderen, die iedere dag weer gebeuren of op de geschenken die je gedurende

de dag krijgt. De engel heeft heel veel liefde voor je en laat je vrij, maar confronteert je wel met lastige dingen die opgelost moeten worden. Hij ziet hoe je zou kunnen zijn in de verre toekomst, wat je potenties zijn en aan welke uitdagingen je je kunt ontwikkelen.” (10)

In de dienst voor de gestorvene klinkt een zin, die mij steeds weer heel rechtop doet zitten: “Bedenk, o mens, dat gij de geest verantwoordelijk zijt voor alles wat gij volbrengt”. Deze zin zou ik als motto willen meegeven aan deze beschouwing, in de hoop dat wij eens, mét de engel van Hugo Simberg onze blinddoek kunnen afdoen, ons hoofd kunnen opheffen en vleugels zullen hebben, die ons naar de nu nog voor ons onzichtbare engelenwereld zullen kunnen dragen.

(1) Hugo Simberg (1873-1917) was een Finse symbolist. Een aantal van zijn werken zijn geïnspireerd door het Finse epos Kalevala. Hij schilderde o.a. fresco's in kerken en in het Finse paviljoen op de wereldtentoonstelling in

Parijs, waaronder de 'Tuin van de dood', maar ook portretten van kinderen.

(2) *Engelen als beschermers en als helpers der mensheid*, 1983, Ankh Hermes, Deventer

(3) *Een engel op je pad*, 1991, Ankh Hermes

(4) *Als een engel je komt helpen*, 2004, Ankh Hermes; *Wat Engelen ons doen*, 2005, Ten Have, Baarn

(5) *The ministry of angels, here and beyond*, vertaald in het Duits als: *Der Dienst der Engel* door Joé Snell, 1960, Turm Verlag, Bittigheim

(6) *Zie Motief van december 2009*, blz. 25-26

(7) *Engelen in je haar*, 2009, Libelle Bookazine; *Hoog in de hemel*, 2010, Boekerij

(8) *Engel an deinem Weg, Engel in deiner Nähe en Wenn Engel dich berühren*, Verlag Herder, Breisgau

(9) *Zie Motief van oktober 2011*, blz. 10

(10) *Werelden en wezens*, 2009, Christofoor; *Levensloop Doodsloop*, 2003, idem; *Over plaaggeesten, spoken en engelen in het dagelijks leven*, 2009, Centrum Sociale Gezondheidszorg in de reeks *Gezichtspunten*, nr. 44

Over Engelen in de Kunst

door Rik ten Cate (beeldhouwer)

Deze bijdrage gaat over de engelen en hoe die verschijnen in de kunst. Wat een prachtig gegeven: Engelen en dan ook nog Kunst! Twee van de mooiste elementen die een mensenleven verrijken. Het is mijn stellige overtuiging dat de mens en de mensheid niet zonder kunst kan. Even stellig is mijn mening dat de mens en de mensheid niet zonder de engelen kan. Wat prachtig is het dan om te kijken naar hoe die twee 'levens-noodzakelijkheden' zich verenigen.

De engelenwereld is die wereld waar zich de hemelse boodschappers bevinden en die over het algemeen niet zichtbaar is voor de gewone mens. Toch zijn er allerlei voorstellingen van en over. Die voorstellingen bereiken ons via beschrijvingen, maar mogelijk zelfs meer nog door afbeeldingen als tekeningen, schilderijen en als beeldhouwwerken. Onder andere dit gegeven maakt dat het voor mij duidelijk is, dat er een wereld is die ik niet met

mijn alledaagse ogen (en andere zintuigen) kan waarnemen, maar die er wel degelijk is. Wellicht zijn er andere zintuigen voor nodig en te activeren, zodat die voorsnog onzichtbare wereld ook voor mij beleefbaar wordt? In alle culturen die beeldende kunst voortbrengen is te zien dat er in die cultuur weet was van het bestaan van engelen. Ik wil er hier graag een paar noemen en de keuze is louter bepaald door mijn voorkeur. Het kan

Faravahar uit de Parsi gemeenschap

zeker zijn dat ik belangrijke werken niet noem, en minder bekende werkstukken wel ter sprake breng. Die vrijheid veroorloof ik me dan maar. En in die veroorloving maak ik gebruik van beelden uit de voorchristelijke culturen. Ik doe dat met opzet, omdat een artikel over alle engelen die in de laatste tweeduizend jaar in de kunst tot stand gekomen zijn een artikel op zich zou kunnen zijn. Bovendien is die vorm van 'engelen in de kunst' al vaker beschreven en is de keuze die ik hier maak vaak minder bekend.

Om te beginnen ben ik altijd heel verrast geraakt door de tekeningen, de schilderijen en de beelden van de Amerikaanse indianen. Daar is sprake van gevleugelde figuren, vaak als vogel (adelaar), maar vaak ook als beeld (bijv. de hurkende en gevleugelde totemfiguren, die de hemel en de aarde bewonen.) De indianen waren sterk verbonden met de natuurkrachten, waar zij

hun goddelijke belevingen hadden. Dat maakt dat hun goden veel verbeeld worden in dierlijke uitingen.

Een tweede uiting van geveugelden komt via een goede vriendin van mij in India, die lid is van de Parsi gemeenschap. Dat is het geloof, dat voor zijn wortels terug gaat naar het Perzië van Zarathustra. De geloofsleer van Zarathustra ging over de strijd tussen goed en kwaad,

tussen het licht en het duister. Het symbool van deze geloofsbeweging, dat mijn vriendin altijd als speld draagt, is de Faravahar. Het stelt een oude (wijze) man voor, omgord door vleugels. Alles in dit beeld is van symboliek vervuld: de aantallen veren, de ringen die er te zien zijn, de richtingen die aangegeven worden. En alle symbolische betekenis voert terug naar het vinden van het evenwicht tussen goed en kwaad.

Vergelijkbaar met de figuur in de Faravahar zijn de grote wachter-beelden (zoals ik ze

Indiaanse Totempaal

Gevleugelde stier, Louvre Parijs

ervaar en dus noem) uit de Babylonische cultuur. Ze zijn onder andere te zien in de Berlijnse 'Staatliche Museen' en het Parijse Louvre, waar grote muren van geglazuurde tegels allerlei figuren laten zien. Daaronder zijn de grote stierfiguren, gevleugeld met machtige verentooi. In de 'Cour Khorsabad' van het Louvre kun je niet voorbij deze grote gewelddenaars zonder huiver: de kracht is onmiskenbaar. Ze zijn gemaakt als wachters voor de tempel, daar waar het contact met de geestelijke wereld tot stand gebracht kan worden, maar waar je dus niet zomaar binnen kunt treden!

Sinds alle tijden gekend

Een volgend beeld dat mij bijzonder dierbaar is, is het beeld van Chefred: de Egyptische farao, de vierde koning van de vierde dynastie. Chefred's naam betekent 'kroon van Ra', ofwel 'kroon van de Zonnegod'. Het is prachtig om te zien hoe het hoofd van Chefred wordt vast-

gehouden door een valk. De valk was voor de Egyptenaren een heilige vogel, en voor mij symboliseert het niets anders dan de schutsengel die elk mens achter zich mag weten. Chefred kijkt in de wijde verte, in een wereld waarin de vogel ook lijkt te zijn. En dan is er de gevleugelde sfinx. De sfinx is het beeld van de gevleugelde leeuw, met het hoofd van een mens. De sfinxen zijn ook als wachter geplaatst bij de grote piramiden in Egypte, hoewel lang niet altijd voorzien van vleugels. Overigens zijn de grote stierwachters in Mesopotamië afgeleiden van de Egyptische sfinx.

Niet altijd had de sfinx een wachter functie; hij

kon ook als vernietiger optreden. De bekendste daarvan is de Griekse sfinx, die met raad-selen de mens tegenhield. Het meest beroemd is het raadsel: wie loopt in de ochtend op vier poten, in de middag op twee en in de avond op drie? Het was Oedipus, die de sfinx het juiste antwoord gaf: de mens, die namelijk als baby (ochtend) rondkruip op handen en voeten, in de middag (bloei) van zijn leven op twee benen loopt en als oudere (avond) de hulp van een stok nodig heeft. De sfinx afbeelding die hierbij gevoegd is staat boven op het kasteel Eben-Emael / Eben-Ezer, bij Luik, in België, niet ver van Maastricht.

Is het niet verbazend dat de vleugels in bovengenoemde voorbeelden horen bij de adelaar (en valk), bij de leeuw en bij de stier? We herkennen die drie dieren immers als symbolen voor de evangelisten (respectievelijk Johannes, Marcus, Lucas), waarbij de engel, of 'mens met vleugels' als symbool staat voor de vierde evangelist: Mattheüs.

*Sfinx op het kasteel Eben-Emael / Eben-Ezer
bij Luik (B)*

Maar de reis gaat verder! Hoe zou een artikel als dit geschreven kunnen worden zonder het

noemen van het Nikè beeld, het overwinningsbeeld uit Samothrake? Er is nauwelijks een ander marmeren beeld in de gehele kunstgeschiedenis te vinden dat te vergelijken is met dit beeld. De enorme vaart en kracht die het heeft logenstraft dat het van steen gehouwen is! Maar naast de dynamiek ook de teerheid, de tedere vrouwelijke uitdrukking, waar geen gevaar van uitgaat. Het beeld staat op de voorplecht van een schip, dat zij naar de zege voert. Het is gemaakt in Rhodos en kan als hoogtepunt van de Hellenistische beeldhouwkunst aangemerkt worden.

Hier moet mijn bespreking eindigen. Duidelijk is dat de engelenwereld niet exclusief toebehoort aan de christelijke kerk en traditie. De bewoners van de geestelijke wereld zijn universeel en sinds alle tijden gekend. Dat betekent dat sinds alle tijden er ook mensen geweest zijn die de engelen ervaren hebben als wachter, boodschapper, helper, raadgever en strijder.

De Egyptische Farao Chephren

De godin Nikè

‘Stemmen wij in ‘

door Ton Besterveld (geestelijke, gemeente Zutphen)

“In het sterfjaar van koning Oezia zie ik mijn Heer zitten op een troon, hoog en verheven, zijn zomen vullen de hal. Serafs staan stil boven Hem met zes vleugels, zes vleugels elk; met twee bedekt hij zijn aanschijn, met twee bedekt hij zijn voeten en met twee vliegt hij. En de een riep de ander toe: Heilig, heilig, heilig is de Ene, de omschaarde, heel de aarde is vol van zijn glorie” (Jes. 6:1-4, vertaling P. Oussoren).

In de Kersttijd worden wij vanaf het altaar opgeroepen in te stemmen met de offerzang van de engelhiërarchieën, die vervolgens alle met name worden genoemd. Indruk- en ontzagwekkend, hoe wij als mensen in verbinding worden gebracht met deze verheven wezens. Hoe ontstaat dit bijzondere moment? We bezien daartoe eerst de stroom van de mensenwijdingsdienst door het jaar heen en vervolgens de relatie van de mens met de wereld van de engelen.

De Kersttijd in het jaarverloop van de mensenwijdingsdienst

In het christelijke jaar vormen de Lijdenstijd en de Paastijd, het gebeuren van dood en opstanding, het centrum waar het jaar zich omheen voegt. Maar het is het centrum van een organisme, een pulserend centrum zoals het hart dat in het lichaam is. En evenals dat bij het hart het geval is, gaat de beweging niet van het centrum uit maar wordt het centrum door de beweging gevormd. Pasen is het centrum van een beweging die door het gehele christelijke jaar gaat, zich uitbreidt en weer samentrekt. Welke beweging is dat?

Op Paaszondag begint het juichen van de aarde. Een krachtige stroom breidt zich uit en vervult de mens. De beweging van de opstanding doordringt de hele natuur. Steeds meer sferen gaan merkbaar mee resoneren met de dienst. De kracht van de opstanding brengt ook met zich mee dat de verbinding van de aardewereld en de wereld van de geest intenser wordt. De sluier wordt dunner. Met Hemelvaart en Pinksteren worden dan werken vanuit de goddelijke wereld direct voelbaar. De sluier is weg, de poorten staan open. De mensenwereld communiceert met de engelenwereld.

Johannes, op iconen vrijwel altijd met vleugels afgebeeld, de grootste onder de mensen en de kleinste in het rijk der hemelen, brengt ons

dan direct in verbinding met deze sfeer van de engelen. Het rijk der hemelen is nabij. In de tijd daarna stijgen we langzaam op naar de sfeer van de aartsengelen in de Michaëltijd. In de tijd die daarop volgt vierten we met Allerheiligen en Allerzielen de verbinding met de gestorvenen in nog meer omvattende werelden van de geest. De beweging heeft zijn maximale uitbreiding bereikt en neemt ons mee naar het grenzenloze, het buitentijdelijke (begrafenisritueel). We lezen in deze tijd als verkondiging doorgaans evangeliegedeelten uit de Openbaring van Johannes, vol toekomstbeelden die nog in de schoot van de engelen wachten op vervulling.

Dan komt een nieuwe impuls met de Adventstijd. Vanuit de geestelijke verten begint een samentrekkende beweging, die zich concentreert in het goddelijke woord, de Logos. De hiërarchieën spreken het samen uit. De Adventstijd is vervuld van de verwachting van de komst van deze nieuwe beweging. We voelen het wegsterven van de verbinding met de geest, maar tevens het naderen van een nieuwe verbinding, die als een golfslag op het strand steeds dichterbij komt.

In de drie Kerstdiensten bereikt deze zich concentrerende beweging de aarde: in de middernachtdienst als licht, in de vroege ochtend als woord en bij vol daglicht in het wezen van Christus. De goddelijke wereld verbindt zich

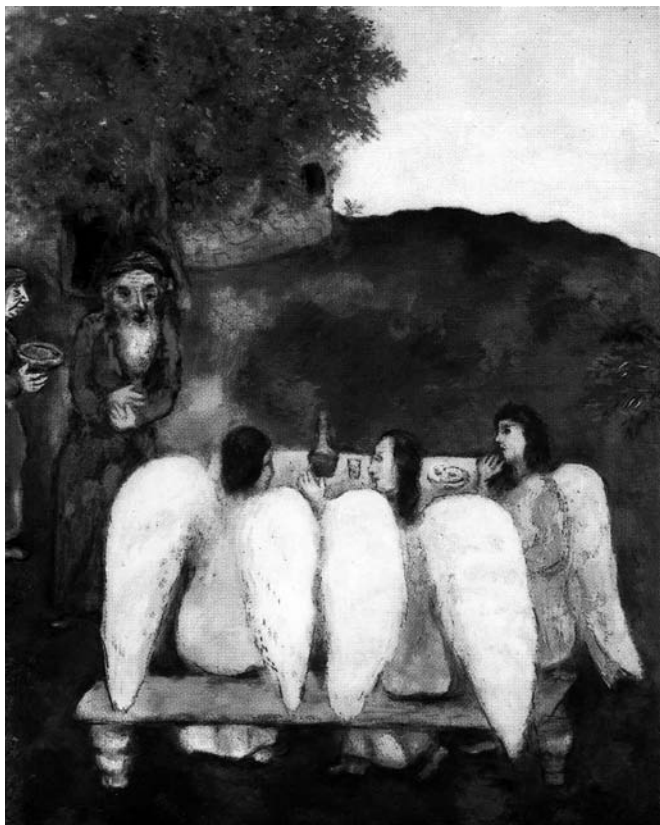
opnieuw met de aardewereld. Het goddelijke woord klinkt in de mensenwereld. De mens kan in zijn ziel deze impuls voelen als scheppende kracht, hij kan voelen dat het woord ook in hem geboren wordt en de ziel geestelijk kracht geeft. Een diepe dankbaarheid voor de wereld van de oorsprong kan de mens vervullen. Deze dankbaarheid vindt zijn uitdrukking in het invoegsel in de dienst. Daarin sluiten wij ons aan bij al die wezens die het goddelijke woord vormen en hun lofzang laten uitstromen, die onze metgezellen zijn in de nieuwe werkelijkheid.

Met deze impuls in de ziel gaan we dan op weg door de Epifanietijd, de genaderster volgend. De beweging uit de goddelijke wereld zoekt met ons zijn weg op aarde, doordringt deze steeds dieper. In de Lijdenstijd is de beweging het meest geconcentreerd, met een omslagmoment tussen Goede Vrijdag en Paaszondag: de grote metamorfose van de opstanding.

Wat in de Kerstdienst hoorbaar wordt in het uitspreken van de namen van de engelen, is niet anders dan het openbaar worden van hun betrokkenheid bij de beweging, die door het hele jaar heen gaat; de ademstroom van het leven van Christus met de aarde.

Mens en engelenwereld

Engelen scheppen in het Oude Testament aarde en mens. De samenwerkende eenheid van de Elohim roept de wereld tot aanzijn. Na de zondeval treden ook andere engelen op

*'Abraham bedient de drie engelen', Marc Chagall (1931),
Chagallmuseum Nice (F)*

de voorgrond. Een wezen uit de rangorde van de Cherubim bewaakt de weg naar de boom des levens, opdat de mens zich daaraan niet zal vergrijpen. Weliswaar blijft de relatie van de mens met Jahwe, de Eloah die de God van Israël is, centraal staan. Het is Jahwe die met de aartsvaderen spreekt, met Mozes, met Elias. Zijn woord houdt de regie over de ontwikkeling van zijn volk.

Toch zijn er ook andere gewaarwordingen van engelen, zoals Abraham die door drie engelen wordt bezocht, Jacob die erdoor wordt geleid. Soms zijn er waarnemingen van de goddelijke wereld, zoals door Jesaja en Ezechiël, die cul-

tus in de geestelijke wereld schouwen. Daarbij horen we de naam van nog een andere rangorde van wezens: de Serafim. Zo wordt voorzichtig een indruk gewekt van een wereld van verheven wezens. In de meer verborgen joodse geschriften is nog meer bekend over deze wezens en worden ook andere ordes van engelen benoemd.

Het Nieuwe Testament is veel explicieter over de rol van de engelen. Bij Lukas verkondigt Gabriël de geboorte van zowel Johannes als Jezus, bij Mattheüs verkondigt hij de geboorte van Jezus en waarschuwt hij Jozef voor de kindermoord, terwijl de drie koningen ook worden gewaarschuwd. De evangelisten verwijzen ook naar Jesaja bij het optreden van Johannes: "Zie, ik zend mijn engel voor uw aangezicht uit". De engelenwereld grijpt actief in om het werken van Christus mogelijk te maken.

'Jacobs ladder', Kloosterkerk Hurez Roemenië

Ook de andere kant van de geestelijke wereld treedt in ons blikveld bij de verzoeking in de woestijn, maar daarna: "engelen kwamen tot hem en dienden hem". Ook in de hof van Getsemane wordt hij gesterkt door een engel. In de Openbaring van Johannes worden dan de laatste sluiers weggenomen: Aarde en hemel zijn intens met elkaar verbonden en vele engelwezens werken en strijden mee, met een centrale rol voor Michaël.

De vroege christelijke kerk heeft een sterk besef gehad van de betrokkenheid van de engelenwereld bij die van de mensen, getuige de vele afbeeldingen van deze wezens in kerken en baptisteria. Bij verschillende vroege kerkvaders komen ook al vermeldingen voor van de engelenhiërarchieën. Nog explicieter komt dit weten naar voren in de geschriften die teruggaan op Dionysius de Areopagiet, een leerling van Paulus. In West-Europa wordt deze kennis vooral verspreid door de Ierse monnik Johannes Scotus Eriugena, die deze geschriften vertaalt en commentarieert. De hemelse rangorde blijkt uit driemaal drie engelwezens te bestaan, te weten: Seraphim, Cherubim, Tronen; Kyriotetes, Dynamis, Exousiai; Archai, Archangeloi, Angeloi.

De Serafinen ('brandenden') doen voortdurend wat het Onze Vader uitspreekt: Zijn naam heiligen. In hun offerzang spreken alle engelen zich uit. De Cherubijnen beheren Zijn rijk, de Tronen voeren Zijn wil uit. Zo zijn deze hoogste wezens direct met Hem verbonden.

De Kyriotetes (Wereldleiders), Dynamis (Elohim (Wereldkrachten) en Exousiai (Openbaarders) verbinden hemel en aarde, ontwikkelen en brengen scheppend in beweging, geven uitdrukking aan wat door de hoogste wezens is voorbereid. Zij geven ons dagelijks brood.

De Archai (Oerkrachten), Archangeloi (Aartsengelen) en Angeloi (Engelen) tenslotte richten zich op onze aardse besognes: wat zich tussen ons en andere mensen afspeelt en mensheid vormt, wat de ontwikkeling impulseert en de strijd met de tegenmachten. Bij de laatste bedes van het Onze Vader kunnen we

deze wezens met ons verbonden denken, de engelen zelfs heel persoonlijk.

Het geheel overziend kunnen we de indruk krijgen van een wereld die bij de hoogste wezens steeds geestkrachtiger wordt en bij de lagere wezens steeds meer aards georiënteerd, waarbij elk rijk van wezens impulsen doorgeeft aan het volgende, in beide richtingen. Een voortdurend stromend proces dat al in het Oude Testament wordt beschreven als Jacob droomt over de ladder die tot in de hemel reikt en waarlangs engelen opstijgen en afdalen.

Na de Middeleeuwen raakt het besef van deze engelenwereld wat op de achtergrond door de stormachtige ontwikkelingen in de uiterlijke cultuur, totdat Rudolf Steiner in zijn werken en voordrachten een nog veel gedetailleerder beeld ontvouwt van deze hiërarchieën. Daarbij onthult hij ook de idee van de mensheid als tiende hiërarchie. De mensheid is rijp om zich bewust aan te sluiten bij de offerzang van de engelwerelden, zoals die klinkt in de Kersttijd.

Op de groei

In de serie 'Op de groei' komen uiteenlopende aspecten van de religieuze opvoeding - van voor de geboorte tot na de puberteit - aan de orde. De naam van de serie duidt zowel op de groei van het kind als op de groei die de opvoeder zelf gaandeweg doormaakt. Na artikelen over zwangerschap, geboorte en doop beschrijft psycholoog Jacques Meulman in deze bijdrage een belangrijke gebeurtenis in het peuterleven.

Over de ik-geboorte

door Jacques Meulman (psycholoog, gemeente Leiden)

Een vertrouwd en veel beschreven verschijnsel is de zogenaamde peuterkoppigheid of de koppigheidsfase, die doorgaans gedurende een aantal maanden waarneembaar (en beleefbaar) is bij kinderen tussen anderhalf en vier jaar. De paradijselijke vanzelfsprekendheid van de peuter gaat vrij abrupt over in een aardse onvoorspelbaarheid. De meesten van ons kunnen, deels uit ervaring met eigen kinderen, deels uit verhalen van anderen of uit literatuur, wel enkele kenmerkende gedragingen van het kind in deze fase benoemen. Een paar klassiekers onder de verschijnselen zijn: stampvoeten, driftbuien, tegenwerken, op de grond gaan liggen, het zelf willen doen, maar ook 'nee' en 'ik' zeggen.

Opmerkelijk is dat er over koppigheid wordt gesproken, terwijl er vooral veel handen en voeten aan te pas komen. Het gaat vooral om wilskracht die ingezet wordt. De pedagogische vakliteratuur vermeldt over deze fase zinnen als: "Het kind stelt zich tegenover de ouders op en ontdekt zijn eigen wilskracht en invloed op de omgeving". Tegelijkertijd is het opmerkelijk dat men zich meestal van die heftige periode in zijn leven niets herinnert. Onze herinneringen gaan niet verder terug dan tot aan de tijd waarin we voor het eerst 'ik' konden zeggen.

Rudolf Steiner beschrijft in *De geestelijke leiding van mens en mensheid* (Zeist, 1993) dat in de periode voor die tijd, de tijd vanaf de geboorte tot aan het ik-zeggen, met de aller-

'De hoofdletter I - De klimmer', *Lektionar der Reichenauer Schule*, 10e eeuw, Wolfenbüttel (D)

grootste wijsheid onder de leiding van engelwezens zo aan onze ontwikkeling wordt gewerkt dat we leren lopen, spreken en denken. In die periode, waarin we achtereenvolgens een verhouding vinden tot de ons omringende ruimte, een verhouding vinden tot de ons omringende mensentaal en een verhouding tot de ons omringende gedachtenwereld, zijn we nog helemaal met de geestelijke wereld verbonden, als het ware 'in het paradijs', en leven we nog in een wijsheid die buiten ons en niet van onszelf is. We hebben daar geen bewustzijn van. Pas met de wils-worstelingen in de koppigheidsfase, met het

ik-zeggen, ontstaat onze eigen-wijsheid.

Tot aan dat moment, tot aan die ontwikkelingsstap, kunnen we teruggaan in onze herinneringen. We kunnen zelfs proberen om onze eerste herinnering te pakken te krijgen en ontdekken welke stemming die heeft. Vaak vinden we een stemming die als een subtiele ondertoon in onze gehele biografie waarneembaar is. Maar waar dient die wils-worsteling dan voor? Waarom gaat het kind dwars tegen datgene in wat op hem afkomt? Waarom wil het kind eigenlijk het omgekeerde doen van wat wij als volwassenen zouden willen?

Door tegen de stroom van de voortgaande vanzelfsprekendheid in te gaan, wordt in het kind een kracht gewekt die het herinneringsvermogen versterkt. Tegelijkertijd wordt met al die dwarsheid de blik naar buiten wakkerder en helderder, waardoor de waarnemingen van de buitenwereld de ziel binnenstromen. Door deze inspanningen wordt het ik sterker om dat, wat er in de ziel

als onbewuste voorstellingen leeft, als herinneringen naar boven te kunnen halen, (Rudolf Steiner in *Psychosofie. De dynamiek van de ziel*, Zeist 1996).

Dan is er toekomst

De blik in de ogen van het kind wordt wakker en neemt de wereld voor hem waar, terwijl er tegelijkertijd bewustzijn ontstaat voor datgene wat achter hem ligt. Door de kracht van de herinneringen, door het bewustzijn van het eigen verleden, ontstaat er het besef van een eigen toekomst. Voor het eerst kan het kind ervaren, door al het geworstel heen, dat hij als

een zelfstandig wezen tegenover de gehele wereld staat; een magistraal moment! De wilskracht om een ik te zijn, om dat voor elkaar te krijgen, werkt in al de kenmerkende gedragingen van de koppigheidsfase.

Maar vermoeiend is het wel, voor zowel het kind als zijn opvoeders. Kennelijk kost het behoorlijk wat kracht om die stap naar het ik-bewustzijn te kunnen zetten. Wanneer we de bijsluiter van het mens worden er nog eens op naslaan, lezen we dat het ontwaken van bewustzijn levenskrachten vraagt. Dan moet er dus voor gezorgd worden dat die levenskrachten aangevuld worden. In de koppigheidsfase kan het kind dat nog niet voldoende op eigen kracht. Hij is daarin nog volledig afhankelijk van de liefdevolle verzorging en toewijding van zijn opvoeders. Onbewust vertrouwt het kind er echter volledig op dat die liefdevolle verzorging en toewijding onvoorwaardelijk geschonken wordt, anders kun je dat waagstuk van de koppigheid niet naar hartelust uitleven.

Het vermogen van de opvoeder om liefdevol deze stap van het kind pedagogisch te kunnen ondersteunen, vindt zijn voedende bron in het mysterie dat alleen een ik een ik kan waarnemen. Het kind probeert ons met zijn koppigheid om niet de toevlucht te nemen tot 'pedagogische strategieën', maar om een op het ik afgestemde verhouding tot zijn gedrag te vinden. Daardoor wordt de koppigheid als zodanig niet afgewezen of veroordeeld, maar wordt de daarin werkende wilskracht liefdevol uitgenodigd in verschijning te treden, waarbij de opvoeder, begrenzend, een passende bedding aanbiedt waarin die kan uitstromen. Daarmee is het opvoeden van een koppige peuter weliswaar een algemeen menselijke aangelegenheid, maar in zijn uitvoering hoogst individueel. En de verbinding met je kind wordt hechter, inniger, als je snapt wat er gaande is, als je jouw manier vindt om ermee om te gaan, als je zielsveel kunt houden van wat er komen wil.

Tot slot vraagt het begrijpen en doorzien van het krachtige 'nee' van het kind in deze kop-

pigheidsfase nog om verdieping. Ik herinner me van de Franse filosoof en schrijver Jean Paul Sartre (1905-1980) dat hij het, om het met mijn woorden te zeggen, tot het grootste vermogen van de menselijke vrijheid rekende om 'nee' te kunnen zeggen. Maar waarom, zo vroeg ik me af, zeggen dan twee mensen die met elkaar trouwen 'ja' tegen elkaar? Zou het wellicht zo kunnen zijn dat je alleen dan 'ja' tegen een ander mens kunt zeggen, als je ervaart dat hij je 'nee' onvoorwaardelijk accepteert? Volgens mij is dat liefde, de liefde die hoort bij het diepste verlangen om mens te kunnen worden, samen met andere mensen. Dat hangt samen met het onbewuste vertrouwen dat het kind heeft wanneer hij zijn krachtige 'nee' uitspreekt naar zijn opvoeders. Wanneer de opvoeders er in slagen om 'ja' te kunnen zeggen tegen dat koppige 'nee' van hun kind ontstaat er een verbinding. Daarin leeft de liefde die werkt als het ene ik het andere ik waarneemt. Dat is een liefde die gedurende de gehele biografie werkzaam is en teruggaat tot aan de periode van de koppigheid toen ons ik geboren werd, toen in liefdevolle vrijheid het bewustzijn van onze eigen toekomst ontwaakte. Voor die tijd werkte deze liefdekracht nog onbewust als een onvoorstelbare grote wijsheid onder de leiding van engelwezens in de eerste jaren van ons leven. Als het ons lukt, verschijnt die wijsheid als onze eigen, geïndividualiseerde wijsheid in de rest van ons leven, dat daardoor met schakeringen van liefdevolle vrijheid wordt ingekleurd.

De mens kan het bewustzijn dat hij een ik is alleen op aarde ontwikkelen, buiten het paradijs. Het bewustzijn van het eigen ik kan alleen op aarde geboren worden. En telkens wanneer er een kind geboren wordt wensen de engelen hem toe dat hij gezien wordt, dat het hoogst individuele wezen dat een mens als zijn ik beleeft, gezien wordt. De engelen wachten af of dat lukt, en wanneer de bazuinen van de geboorte ons in de oren klinken als de toeters en trommels van de koppigheid, dan wordt er een ik geboren en is er toekomst!

Een meisje van ruim twee is erg verlegen en spreekt maar weinig. De ouders hebben zich wel eens afgevraagd of ze doof is, maar kleine tests maken duidelijk dat dat niet het geval is. Ze is dol op haar kleine babybroertje. Op een middag zit het hele gezin aan tafel voor een kopje thee. Ineens staat ze op van haar stoeltje, kijkt haar vader met grote ogen aan en zegt: 'Ik ben, papa, ik ben!' en ze gaat weer zitten. Nuchter zegt een van de grotere kinderen: 'Zie je nou wel dat ze best wel kan praten'. In die periode verandert de tedere verhouding met het babybroertje. Van tijd tot tijd gaat ze onder de tafel zitten, begint met een broeierige blik in de ogen heen en weer te wiegen en zachtjes voor zich uit te zingen: 'Ikke ikke, stomme kindje, ikke ikke, stomme kindje'.

Wanneer u een ervaring uit de - religieuze - opvoeding van uw (klein)kind wilt delen met de lezers van In beweging, stuur uw bijdrage (max. 200 woorden) dan naar het redactieadres. Zie binnenzijde vooromslag.

De geboorte van een nieuwe naam

Het zoeken naar de juiste naam voor een kerkgebouw is een bijzonder proces. Vanuit drie gemeenten (Rotterdam, Het Gooi en Alkmaar) vertellen mensen wat zij in dit zoekproces hebben beleefd.

Het oplichten van de naam 'Michael'

door Lieke van der Ree en Peter Warrens (gemeente Rotterdam)

Langs hoeveel raadselachtige wegen gaan we om de naam voor een pasgeboren kind te vinden? Vaak valt het op dat een naam, zelfs als er niet zoveel over nagedacht is, toch heel goed bij iemand past. Ook wel, dat een naam invloed lijkt uit te oefenen op degene die hem draagt. Er lijkt dus verband te bestaan tussen de naam en de persoonlijkheid van de drager. Zou er met de naam voor een kerk ook niet iets dergelijks verbonden zijn?

Op zondag 20 december 2009 hebben we na de dienst met elkaar herdacht dat tachtig jaar geleden de eerste mensenwijdingsdienst in Rotterdam werd gehouden. Dat riep de vraag op, waarom onze kerk geen naam had. Deze vraag heeft ertoe geleid, dat we een zoektocht zijn gestart om de juiste naam te vinden. We wilden uitgaan van de grondsteenspreuk, de tekst die ingemetseld is onder ons altaar. Indrukwekkend klonk op alle naamavonden de spreuk, die Christus als levende hoeksteen en fundament van de kerk benoemt en de in-

tentie van de gemeente verwoordt. De 'mysterieweg van de naam', zoals we de reeks gemeenteevonden noemden, begon met het beseffen op welke grond onze kerk staat en hoe het voormalige landschap eruit zag met rivierklei, zand- of veengrond en hun hoogteverschillen. We betrokken hierbij de hele regio waaruit onze gemeenteleden komen.

We bestudeerden de geschiedenis en hoorden, dat van de 13^e tot de 16^e eeuw uit een nederzetting bij de ingedamde Rotte een driegelede stad groeide. Deze had de vorm van

een stadsdriehoek: in het zuidelijk deel lag het havengebied (economisch leven) aan de Maas, in het midden het rechtsleven op de Dam en ten noorden hiervan het gebied met het geestelijk leven. Juist dit hart van de stad werd door bombardementen in mei 1940 zwaar getroffen. Rotterdam werd echter daadkrachtig herbouwd en groeide uit tot een wereldstad. We ontdekten hier een belangrijk motief op onze 'mysterieweg': het sterker herrijzen uit de crisis. We hoorden over de geuzenleider Lumey, die een belangrijke rol speelde bij de bevrijding van de Nederlanden in de tijd van de Spaanse bezetting. Misschien niet zo toevallig dat onze kerk aan de Lumeystraat staat. Natuurlijk gaven we ook aandacht aan architect Henk Hupkes, die ons kerkgebouw ontwierp.

Hierna werden de kwaliteiten en karakteristieken van onze gemeente door alle aanwezigen op papier gezet rondom een stralende zon. Ieder koos hieruit drie kernkwaliteiten en schreef die op kleine papiertjes die gegroepeerd werden rondom een brandende kaars. Deze vorm werd later uitgewerkt en in een grote tekening verwerkt, waarbij alle kernkwaliteiten een kleur kregen. De vorm kreeg een 'wezenlijk' karakter, met een hart dat warm voor de cultus klopt en met een moedig, daadkrachtig, sociaal ingesteld leven. Als laatste stap werd aan de aanwezigen gevraagd om een of meerdere namen, die men voor zich zag als men naar dit beeld keek, op te schrijven. Deze werden weer gegroepeerd rond

*Kwaliteiten en karakteristieken
van de gemeente*

de kaars. De naam Michaël kwam hierbij zeven keer voor. Na een maand bezinning was er nogmaals een avond met briefjes, schaal en kaars in het midden. Voor de tweede keer kwam 'Michaelkerk' met grote meerderheid er uit. Het was belangrijk om ook zorgvuldig aandacht te geven aan de andere namen die voorgesteld waren. Steeds werd de betekenis van een naam vergeleken met datgene wat wij als gemeente zijn en in de toekomst graag willen worden. Uiteindelijk werd gevraagd of iedereen die in eerste instantie iets anders genoemd had, zou kunnen leven met de naam Michaelkerk. Na het bevestigende antwoord klonk op een zondag na de dienst voor het eerst de naam 'Michaelkerk' voor de gehele gemeente. Algehele instemming en herkenning was er en ook dankbaarheid, dat na een zorgvuldig zoekproces van een jaar onze kerk deze naam gaat dragen.

Zoektocht naar de naam van de kerk in Bussum

door Peti van Campen (gemeente Het Gooi)

*Schläft ein Lied in allen Dingen
Die da träumen fort und fort
und die Welt fängt an zu singen,
triffst du nur das Zauberwort.
Joseph Karl Benedikt Freiherr von Eichen-
dorf (1788-1857)*

De gemeente het Gooi is op zoek gegaan naar de naam voor haar kerk. Daartoe werd een commissie samengesteld, die een goede afspiegeling was van de gemeente. Zeven commissieleden hebben zich twee jaar intensief beziggehouden met deze zoektocht.

Waar begin je? Hoe zoek je? Hoe ga je om met de informatie die binnenkomt? Hierop moest de commissie antwoorden zien te vinden. Het werken aan deze opdracht verliep via een langzaam inspiralende beweging.

Er werd eerst gekeken naar de omgeving van de kerk tot aan Amersfoort en Almere toe, omdat ook daar gemeenteleden en belangstellenden wonen. Dan volgde de geschiedenis van deze streek, zelfs de ijstijd kwam ter sprake. Dit werd gevolgd door een beschouwing van het kerkgebouw, de bezoekers en de sfeer.

Op dit punt heeft de commissie een bespreking met de gemeenteleden en belangstellenden georganiseerd. Om hen bij het proces te betrekken werden zij uitgenodigd om op de ganzen van Niels Holgerson plaats te nemen, op te stijgen en van boven naar omgeving, kerk en de mensen te kijken. Hier kwamen verrassende observaties uit, waar de commissie mee verder werkte.

Het proces verdichtte zich en waar het luisteren met 'grote oren' al vanaf het begin geë oefend werd, kwam dit meer en meer op de voorgrond. Evenals de vraag meenemen in de nacht. Hoe kon de commissie de intentie van de gemeente-engel opvangen en overbrengen? Het heeft de commissieleden voortdurend bezig gehouden.

De grondsteenspreuk van de kerk heeft hier zeker bij geholpen, daar deze ook in het proces was betrokken en werd bestudeerd. Tijdens de tweede be-

spreking met de gemeente werd, om zichtbaar te maken hoe ver de commissie was gevorderd, de afbeelding van de Madonna van Rafaël getoond: er tekende zich al iets af (dat zijn de wezens die zichtbaar zijn om de Madonna heen), maar de commissieleden kijken verlangend omhoog (dat zijn de twee engel-tjes onderaan het beeld) en zij hopen dat er snel duidelijkheid zal komen.

En toen was daar bij de twaalfde bijeenkomst het geboortemoment! De naam is *CHRISTOFORUSKERK*. De bekendmaking en de onthulling van de naam was een intiem feestelijk gebeuren. Voor langere tijd hangt de naam, mooi vorm gegeven, in de gemeentekamer. De argumenten voor de naam en de legende van Christoforus werden verteld. En de geestelijke, Els IJsselmuiden, besloot met het lezen van een mooi gedicht over Christoforus.

Tijdens de lustrumviering volgend jaar op 16 September 2012 zal de kerk met de naam naar buiten treden en zullen er officiële feestelijkheden mee verbonden worden. *Und die Welt fängt an zu singen, triffst du nur das Zauberwort kloppe.*

Het toverwoord is gevonden: Christoforus.

Onthulling van de naam van de kerk in Bussum (foto: Edward Mous)

Levensbericht

Samen reizen

Henri Paul Plantenga (* 17 februari 1924 – † 16 juli 2011)

door Arie Boogert (geestelijke met emeritaat, Den Haag)

Direct na zijn priesterwijding komt Henri Paul Plantenga in de Haagse gemeente werken. Hij is dan 58 jaar oud en was tijdens een ongeveer vijfendertigjarig beroepsleven naar het priesterschap toegegroeid. Met zijn levenservaring en vaardigheden op organisatorisch en communicatief gebied vindt hij snel zijn plaats in de gemeente en onder de collega's. Zijn humor ontwapent. Mensen in de kring te Zoetermeer die hij begeleidt, herinneren zich de rust die hij inbracht tijdens de bijeenkomsten en de manier waarop hij hen aanspoorde goed te luisteren. Men merkt ook dat hij met een afwerende opmerking innerlijk een scherm neerlaat, als er iets hemzelf net een beetje te na komt.

Hij wordt in 1924 in Wassenaar geboren bij ouders, die als architect en directeur van de Academie voor Beeldende Kunsten in Den Haag en als 'fameus pianiste', hun plaats in het Haagse kunstleven hebben. In dit kunstzinnig geëngageerde, intellectuele en atheïstische, koele milieu groeit hij op. De Franse lite-

ratuur en taal spelen een grote rol, beide ouders spreken vloeiend Frans; zijn vader schrijft zijn boeken in deze taal. In zijn kindertijd bevredigt hij zijn behoefte aan rituelen met eigen gebeden en godsdienstoefeningen. Veertien jaar oud begint hij te dichten en vindt op deze leeftijd in dit scheppende proces een

toegang tot de wonderlijke werelden van de natuur en de vrouw. Zijn groeiende interesse voor de wereld om hem heen heeft een sterk analytische inslag, die wordt gevoed door de omstandigheden waarin hij na zijn zestiende moet opgroeien: bezetting en onderdrukking. Zijn vader pleegt in 1942 zelfmoord. Hij moet onderduiken om aan tewerkstelling in Duitsland te ontkomen en vindt eerst onderdak in Limburg en later bij zijn moeder die naar Amsterdam is getrokken. De laatste maanden van de oorlog brengen zij door met 'licht illegaal werk'. Na de bevrijding wil Henri Paul niet gaan studeren: hij wil in deze nieuwe situatie in eigen land en in de wereld eerst ontdekken waar zijn plaats is. Eerst gaat hij terug naar Den Haag, ziet waaraan behoefte is en begint voor het Rode Kruis transporten van zieken en gewonden uit de concentratiekampen in Duitsland te verzorgen. Wanneer dit werk voorbij is, zoekt hij werk op organisatorisch vlak en bekleeft in de volgende decennia verschillende functies. Hij begint in 1946 bij de KLM en belandt uiteindelijk op het coördinatiebureau van de directie. Dit zijn de jaren van zijn huwelijk met Margaretha van der Ven (1950) en de geboorte van zijn zoon Guy en dochter Eveline. Na zeven jaar verlaat hij de KLM en vindt een baan in het kunstleven. Hij wordt benoemd tot directeur van de Stichting Toneelcoördinatie, die aan een duchtige sanering toe is. Hij wordt, vertelt hij, aangenomen omdat men bij de sollicitatiegesprekken had vastgesteld, dat hij 'niets van toneel weet'. Het is een harde leerschool in vaak chaotische situaties. Hij weet maar al te goed, dat hij zichzelf overbodig maakt met de oplossingen die hij aan draagt. Overwerkt, krijgt hij een verblijf aangeboden in de Alpes Maritimes, in een rustoord voor intellectuelen en kunstenaars dat teruggaat op André Gide. In 1958 en 1959 laat hij twee eigen bundels verschijnen, *De tuin der stilte* en *De verworpen wereld*.

Opmerkelijke verschijning

Bij een ontmoeting tijdens de opening van het Holland Festival in 1959 hoort hij van Jan

Odé, directeur van het Amsterdams Conservatorium, dat deze een administrateur heeft moeten ontslaan en een opvolger zoekt. Deze omgeving inspireert hem: een muzikale vriend en hij componeren en schrijven een muziekspel *De nachtegaal* en *de keizer van China*. In de loop van 1959 verhuist de familie naar Amsterdam. Als zijn vrouw de Vrije School voor de kinderen vindt, komt in 1961 de antroposofie het leven van Henri Paul binnen. Nu kan hij proberen in zijn leven de twee sporen te laten versmelten: de intellectuele, afstandelijke benadering van de wereld, met zijn pogingen dichtend de innerlijke verbinding met mens en kosmos te vinden.

De wil, ook praktisch met de antroposofie te werken leidt hem in 1964 naar het NPI, instituut voor organisatieontwikkeling. Zonder academicus te zijn wordt hij tenslotte als medewerker geaccepteerd; bij dit alles ondersteunt zijn vrouw hem krachtig. Omstreeks 1968 komen hieruit opnieuw contacten met Frankrijk voort. Zijn serieuze aanpak en directheid maken zo'n indruk dat hij mee gaat werken, als later bij Parijs een Frans filiaal van het NPI wordt gesticht, het Institut de Développement Organisationnel. In 1974 emigreert hij. Zijn vrouw en hij zijn uit elkaar gegroeid, zij scheiden in 1970. Zijn ervaringen met en na

de scheiding leiden hem naar de Christengemeenschap; in 1972 wordt hij in Zeist gedoopt. In Parijs verbindt hij zich met de gemeente en trouwt in 1974 met Monique Lalire, de penningmeester van deze gemeente. Maar al in 1978 moet hij, 54 jaar oud, om gezondheidsredenen uitzien naar werk zonder dat vele vliegen. In 1980 belandt hij op het seminarie in Stuttgart (op zijn 56e voor het eerst student!) en wordt op 20 mei 1982 gewijd.

Met zijn vlinderdasje en zijn Franse vrouw is hij in de Haagse gemeente een opmerkelijke verschijning. Maar Monique kan hier niet aarden; in 1987 vertrekken zij naar Frankrijk, waar hij in Colmar gaat werken en ook in het bejaardenhuis in Ribeauvillé. Na een herseninfarct in 1991 en een hartaanval in 1992 moet hij zijn uiterlijke priesterlijke taken opgeven. Hij blijft

schrijven: in zijn dagboek, vertellingen, aforismen. Hij vertaalt voor een Frans tijdschrift, schrijft een roman. Van 2007 af leeft hij in een bejaardenhuis in Munster, ten westen van Colmar. Nog in Den Haag, in 1986, wordt hij tot zijn verrassing gevraagd peet te zijn van de dochter van een van de drie echtparen, voor wie hij de huwelijkswijding heeft voltrokken. Hij zegt 'ja' en dit leidt na zijn vertrek naar Frankrijk tot regelmatige contacten met 'opa Paul', tot vlak voor zijn dood.

De titel van zijn inleidende boekje over de mensenwijdingsdienst (1987), "Eindelijk reizen wij weer samen" (een dichtregel van Ida Gerhardt) lijkt ook iets te laten doorklinken van zijn levensgevoel in de laatste decennia van zijn leven. Hij sterft op 16 juli 2011 in het ziekenhuis in Colmar en wordt in Munster begraven.

Kennismakingsinterview

Voor het behoud van het mensenwezen

door Judith van der Bend (gemeente Amsterdam)

Vorig jaar werd Hilde Cauwenbergh gewijd tot priester in de Christengemeenschap en uitgezonden naar de gemeente Antwerpen. Oud-redacteur Judith van der Bend ging voor de laatste keer op pad voor het gebruikelijke kennismakingsinterview.

Hilde Cauwenbergh wordt in Antwerpen als zesde kind in het gezin zes dagen voor Kerstmis in 1960 geboren. Het getal zes zal later in haar leven opnieuw van zich doen spreken. Maar daar gaat het nodige aan vooraf.

Haar leven vangt aan tussen drie oudere zussen en twee oudere broers. "Na mij kwam er nog een broer", vertelt ze. "Ik ben eigenlijk tussen de jongens opgegroeid." Haar vader is controleur bij de belastingdienst; haar moeder zorgt voor het gezin. "Omdat we met veel waren, moesten we zuinig met geld omgaan", herinnert Hilde zich. "Dat heeft me geleerd om prio-

riteiten te stellen." Ze is nog net vijf jaar oud als ze naar de lagere school gaat. "Ik was een dromerig kind, maar ik had wel sterk de gedachte dat ik voordien al moest kunnen lezen en schrijven; anders zou ik niet mee kunnen komen."

Hilde omschrijft het gezin waar ze in opgroeit als heel katholiek. "Vanaf het eind van de zestiger jaren waren mijn ouders op zoek naar een kerk waar priesters voorgingen die secuur met de mis omgingen. Dat was hun reactie op het Tweede Vaticaans Concilie." Hilde doet - als zesjarige - haar Eerste Communie en in de zesde klas zal zij het Vormsel ontvangen.

"We werden voorbereid op de komst van de Heilige Geest; maar ik merkte daar helemaal niets van. Klopt dit wel, dacht ik. Die twijfel raakte me. Toen ik veertien jaar was, wilde ik niet meer meedoen met het dagelijks bidden van de rozenkrans. Het was echt een moedsproof voor mij, om tegen de wil van mijn vader in te gaan. Tot mijn verrassing antwoordde hij mij dat hij dat niet kon verplichten. Het gebed kan alleen uit het hart komen, zei hij. Maar je kunt op elk moment weer aansluiten, voegde hij er aan toe. Op dat moment heeft hij het geloof voor mij gered. Wel stond hij er op dat ik elke zondag de mis zou bijwonen zolang ik nog thuis woonde."

Hilde is zeventien jaar als ze haar middelbare school afrondt. Haar doel daarna is om meester te worden over zichzelf en ze vermoedt, dat ze dat in het leger kan leren. Maar haar vader is van mening dat vrouwen niet in het leger thuis horen. Ze volgt dan een opleiding in toerisme en gaat bij een bank werken. Op haar 21e jaar verlaat ze het ouderlijk huis. Naar de kerk gaat ze dan niet meer.

Intussen heeft Hilde een relatie en er kondigt zich een kind aan. Bij de geboorte zijn er complicaties en drie dagen lang zweeft de baby tussen leven en dood. De artsen geven hem weinig kans, maar hij blijft in leven. Er breekt een moeilijke tijd aan: de therapieën zijn zwaar, de vooruitgang is traag en haar relatie houdt geen stand. Als ze dan ook nog haar werk opgeeft om fulltime moeder te zijn, komt ze tot de ervaring dat ze instapt in de onmacht en deze nu niet meer kan ontlopen. Hilde wordt dan ernstig ziek. "Ik kwam dichtbij de dood te staan. Dat bleek een ervaring om het leven opnieuw te grijpen."

Haar zoon gaat vanaf zijn vierde jaar naar een heilpedagogisch dagverblijf. "Ik vond het daar soft", zegt Hilde met een glimlach. "Maar ik zag hem wel opbloeien. Zijn zachte kant mocht daar zijn." Als er tijdens een oudercursus wordt uitgelegd van waaruit gewerkt wordt, gaat er een wereld voor haar open. "De gedachte dat leven en lijden zinvol kan zijn - waar ik aan twijfelde - die werd hier

stevig onderbouwd." Dat leidt er toe dat ze een jaar later, in 1998, aan de heilpedagogische opleiding begint.

Op een dag loopt ze de Johanneshoeve, de kerk van de Christengemeenschap in Antwerpen, binnen. Er wordt een voordracht gehouden over engelen. Daarna bezoekt ze op een zondag de mensenwijdingsdienst. "Ik zat daar en alles viel weg. Er was alleen waarheid en stromend leven." Het wordt haar onmiddellijk duidelijk dat ze zich wil inzetten voor de gemeenschap die dit mogelijk maakt. Haar zoon gaat nog steeds naar het dagverblijf, maar hij is ook veel thuis en aan dat gegeven moet Hilde haar inzet voor de Christengemeenschap aanpassen. "Ik ging vloeren poetsen, koffie zetten; later ben ik lid van het bestuur geworden." Als haar zoon veertien jaar is, wordt de verzorging thuis te zwaar en hij verhuist naar een internaat. Dit besluit gaat Hilde niet gemakkelijk af. "Ik moest mijn dierbare kind uit handen geven." Maar tegelijkertijd voelt ze de onomstotelijke zekerheid, dat dit een goede stap is voor zijn ontwikkeling. Er is maar één geestelijke in heel Vlaanderen en Hilde ziet dat het werk dat hij te verzetten heeft niet meer in verhouding staat tot zijn krachten. In 2004 heeft het bestuur een ge-

sprek met de toenmalige bewindsdrager en daarin wordt de vraag gesteld of er niet een collega bij moet komen in Vlaanderen. "Kort daarop kreeg ik door de verhuizing van mijn zoon meer ruimte in mijn leven, maar ik vond mezelf eigenlijk niet geschikt voor dit beroep. Echter: de vraag horen en de nood zien en dan niet zelf tot antwoord willen worden, dat is onverantwoord, vond ik." Schoorvoetend gaat Hilde naar de oriëntatiecursus. Ze verwacht niet dat ze wordt toegelaten op het seminarie in Stuttgart, maar ze is welkom. Er is nog wel een probleem: Hilde wil haar zoon regelmatig blijven zien. "Ik vroeg toestemming om hem een weekend per maand te bezoeken, maar dat werd geweigerd. Of je gaat er helemaal voor of niet, werd me gezegd." Hilde bedenkt vervolgens een eigen oplossing: ze reist driewekelijks op zaterdagmiddag naar haar zoon om vervolgens de hele zondagnacht terug te rijden, zodat ze maandagochtend weer op tijd op het seminarie is. Ze houdt dit een jaar vol, maar dan is ze aan het einde van haar krachten. Gelukkig is er voldoende steun vanuit de familie om de bezoeken over te nemen. Hilde voltooit haar opleiding en in 2010, op de dag na Hemelvaart - een vrijdag, de zesde dag van de week - wordt ze gewijd, twee

dagen voor Mathijs van Alstein. Tot haar verrassing wordt ze uitgezonden naar Antwerpen. Het werken in een gemeente die je kent heeft twee kanten, vindt ze. "Je komt thuis, maar niet op de vertrouwde manier", zo vat ze de situatie samen. Met collega Paul-Philippe Stevens kan ze het prima vinden. "We zijn heel verschillend, maar we vullen elkaar goed aan." Landelijke taken heeft ze niet. "Ik heb mijn handen vol aan Vlaanderen."

Hilde zou graag zien dat er op meer plaatsen in de wereld gecelebreerd zou kunnen worden. Ze ziet een priester als een zaaier met een schoof vol graan, waardoor de mensenwijdingsdienst uitgezaaid kan worden in heel veel kleine gemeenschappen, die er zorg voor willen dragen. "Soms valt het zaad op de rotsen of in de distels, maar dat is geen reden om niet te zaaien", zegt ze stellig. Ze komt terug op het getal zes, dat aan het begin van haar leven een duidelijke rol heeft gespeeld. "De sacramenten zijn er niet alleen voor het eigen zielenheil. De werking is veel groter: het gaat om het behoud van het mensenwezen. Dank zij de mensenwijdingsdienst kunnen we, als gemeenschap, nu al ontvangen wat we in de volgende, zesde periode willen verwerken."

Liefde voor de natuur en invoelingsvermogen voor kinderen

En het werd licht - Verhalen uit het Oude Testament

Jacob Streit, Uitgeverij Christofoor, 4e druk 2011, 238 pag., € 21,50

door Job de Raadt (gemeente Het Gooi, Bussum)

De bekende kinderbijbel van Jakob Streit met verhalen uit het Oude Testament heeft een nieuwe Nederlandse druk gekregen. Voor wie deze verhalenschat nog niet kent: hij bevat een grote selectie verhalen uit het Oude Testament. De beeldrijke taal maakt dit boek bij uitstek geschikt als voorleesboek voor jonge kinderen. Streit bereikt dat ondermeer door zijn taalgebruik (en dus de goede vertaalkunst van Margreet van der Heide). Met liefde voor de natuur en een invoelingsvermogen voor

kinderen beschrijft hij situaties zo, dat je ze kunt meebeleven. Bijvoorbeeld hoe de dieren naar de ark van Noach komen: de giraffen mogen hun koppen door de vloer van de verdieping erboven steken; de vleermuizen aarzelen, omdat ze niet weten of ze bij de muizen of bij de vogels horen; de slakken moeten nog even van de deur geplukt worden....

Naast het dagelijkse begrijpelijke taalgebruik heb je toch de indruk, dat je getuige bent van een verheven heilige geschiedenis. Dat komt door de enigszins moeilijke maar in de context toch wel te begrijpen woorden als 'godslasterlijke taal, hardvochtigheid, een krijgsvolke volk'. In serene beelden wordt een heilige sfeer beschreven, bijvoorbeeld hoe Mozes' ziel de zeven hemelen mag betreden op de berg Sinaï.

Prachtig is de beschrijving van Jonas in de vis. Als volwassene maak je uit de woorden op, dat Jonas een inwijdingsslaap doormaakt. Hij schouwt de beginfase van de aardescheping, maar ook de onderwereld met duistere demonen. Uit alles blijkt dat Streit met kinderlijke fantasie uit antroposofische bronnen put, om de sfeer en het karakter van personen duidelijker te laten uitkomen. Mooi en verhelderend zijn de ingelaste beelden over Jabal, Jubal en Tubal-Kaïn, de zonen van Kaïn. Hierbij heb je niet het gevoel dat deze 'fantasieën' strijdig zijn met de bedoeling van de bijbelteksten; integendeel, ze zouden heel goed in de bijbel hebben kunnen staan.

Misschien moeten we een vraagteken zetten bij sommige keuzen van Streit om gedeelten weg te laten. Hij neemt de vrijheid een be-

langrijk voorval niet te vermelden: het verhaal, dat Abraham zijn slavin Hagar met zijn eigen zoon Ismael de woestijn in stuurt, wordt niet verteld, terwijl toch Ismael de stamvader der Arabieren is. En het is jammer dat we niet 'uit Streits mond' de tot de verbeelding sprekende verhalen over Simson (één der Richteren), over Ruth en over Esther mogen horen. Omdat Streit zich niet aan de Nederlandse canon van 'geoorloofde bijbelboeken' hoeft te houden, treffen we wel de prachtige verhalen van Tobias en van Judas Makkabeüs aan. Dit laatste apocriefe verhaal, waarin de Romeinen een rol spelen, vormt tevens de ver-

bindende schakel naar nog zes verhalen uit het Nieuwe Testament over Johannes de Doper en de doop van Jezus in de Jordaan. In het nawoord van John van Schaik lezen we over de bronnen die Streit geïnspireerd moeten hebben, waardoor de verhalen een grotere geestelijke draagwijdte gekregen hebben. Tenslotte wil ik nog vermelden, dat de gevoelige zwart/wit tekeningen van Ronald Heuninck een geweldige verrijking zijn van dit prachtige boek.

Het oeroude kerstverhaal in kleur

In een stal in Bethleem

Marjan van Zeyl, Uitg. Jaap Verheij Boekproducties 2011, 32 pag. € 14,50

door Maria Rijksen (gemeente Driebergen)

Een nieuw prentenboek met het welbekende kerstverhaal. Is dat nou nodig? Er staan er al een paar op mijn plank met kinderboeken op zolder. 'Dit is het verhaal van de geboorte van het kindje Jezus. Heel lang geleden leefde er eens in een land hier ver vandaan een jonge vrouw die Maria heette.'

Zo begint het boek. Een begin zoals in een sprookje. In twaalf taferelen wordt het kerstverhaal zichtbaar. Iedere taferel beslaat twee pagina's, van de verkondiging door de engel Gabriël tot de terugkeer vanuit Egypte. Tekst en beeld vormen een geheel, een kleurrijk geheel, in krijt getekend. Je kunt de tekst lezen, maar de sfeervolle afbeeldingen vertellen zelf ook hun eigen verhaal. De kleuren van de afbeeldingen vind ik prachtig. Het blauw, groen en rood van de drie wijzen op hun kamelen die de ster volgen, is intens. De kleuren springen bijna van de pagina je tegemoet. Het is heel levendig zoals Marjan van Zeyl het getekend heeft. Zelfs de binnenkanten van de

omslag van het boek heeft zij gebruikt voor grote afbeeldingen (enkel in de kleur blauw) van de reis van de herders en van de koningen naar de stal in Bethelhem.

Dit kerstverhaal eindigt met de woorden van Marjan: 'Als hij (het kindje Jezus) groot was zou hij de mensen gaan vertellen over het leven in vrijheid en liefde. Dit is het verhaal dat we elk jaar met Kerstmis vertellen. Vrede op aarde.' Dus, wat doe ik met dit boek? Ik zet het in de kast bij de andere kerstverhalen en zet het op een standaard in de Kersttijd, open op een kleurig tafereel en wacht totdat ik het kan voorlezen aan mijn eerste kleindochter.

Ontvangen boeken

Sterren- en Planetenkalender 2012. De kalender van Liesbeth Bisterbosch heeft voor elke maand twee bladzijden op A3-formaat en kaarten voor middernacht en 's ochtends. Het is een gids voor iedereen die de planeten aan de hemel wil waarnemen. Ook de beginnende waarnemers kunnen zelf dankzij de praktische plaatjes, de korte toelichtingen aan de hemel en dankzij de heldere Venus, Mars en Jupiter zelf veel ontdekken. 28 pag., € 19,50 (inclusief verpakkingsdoos). Verkrijgbaar via de boekhandel www.kerckeboschboek.nl. Verzendkosten voor één exemplaar € 6,75. Bij meerdere exemplaren geen verzendkosten.
